

SUOSITUS: HINNANTARKISTUSEHDON KÄYTTÄMINEN

Elintarvikeketjun kauppatapalautakunta on selvittänyt markkinoilla käytettyjä kaupan ja alkutuottajan välisten sopimusten hinnantarkistusehtoja. Erään päivittäistavarakaupan toimijan hintajaksoltaan pitkäkestoisissa sopimuksissa käyttämän hinnantarkistusehdon mukaan mahdollisista hinnanmuutoksista voidaan tarvittaessa neuvotella. Alkutuottajan mahdollisuus hinnantarkistukseen on kuitenkin sikäli näennäinen, että se on täysin riippuvainen toisen sopimusosapuolen tahdosta ja tapauskohtaisesti annetusta suostumuksesta, vaikka tuotteen hinnankorotuspaine johtuisi ennakoimattomasta kustannusten noususta markkinoilla.

Elintarvikeketjun kauppatapalautakunta katsoo, että kuvatus kaltainen sopimusehto kiinteähintaisessa, hintajaksoltaan pitkäkestoisessa sopimuksessa, on kohtuuton. Sellaisen käyttäminen kaupan ja alkutuottajan välisessä sopimussuhteessa on hyvän kauppatapan vastaista menettelyä. Kohtuutonta sopimusehtoa voidaan sovitella.

Elintarvikeketjun kauppatapalautakunta suosittaa, että kiinteähintaisessa, hintajaksoltaan pitkäkestoisessa sopimuksessa, on oltava aito hinnantarkistusehto erityisesti siltä varalta, jos sopimushinnan perusteena olevat olosuhteet muuttuvat olennaisesti. Tarve tällaiselle hinnantarkistusehdolle on erityisesti silloin, kun sopimusosapuolet eivät ole toisiinsa nähden tasavertaisessa asemassa ja kiinteä hinta tulee antaa ennen kuin tuotantokustannukset ja satomäärä ovat selvillä. Tällöin hinnantarkistuslausekkeesta on käytävä yksiselitteisesti ilmi se mekanismi, jonka mukaan tuotteen hinta muuttuu, kun tietyt edellytykset täyttyvät. Hinnanmuutos voidaan sitoa esimerkiksi tiettyyn indeksiin. Hinnanmuutos on tällöin mahdollinen hintajaksoltaan pitkäkestoisessa, kiinteähintaisessa sopimuksessa ilman sopimusosapuolten kesken erikseen käytävää neuvottelua ja toisen osapuolen tapausittain hinnanmuutokselle antamaa suostumusta.

Elintarvikeketjun kauppatapalautakunnan tietoon on lokakuussa 2021 saatettu, että eräs kaupan alan toimija on pyytänyt alkutuottajilta tarjouta satokausituotteista 31.10.2021 mennessä. Kiinteähintainen tarjous on tullut antaa hintajaksolle 1.8.2022 – 31.5.2023. Tarjous on tullut antaa yhdeksän kuukautta ennen hintajakson alkua. Hintajakso on ulottunut 19 kuukauden päähän

tarjouksen tekemishetkestä. Tarjouksen on tullut olla kiinteähintainen. Sopimukseen sovellettavan kaupan vakiosopimusehdon mukaan mahdollisesta hinnantarkistuksesta voi neuvotella markkinahinta huomioon ottaen.

Elintarvikeketjun kauppatapalautakunta on selvittänyt alalla vallitsevia sopimuskäytäntöjä, menettelyn hyvän kauppataivan mukaisuutta ja kuullut alan toimijoita. Kymmeniä alan toimijoita on ollut lautakunnan kuultavana sekä suullisesti että kirjallisesti.

Lautakunnalle esitetyn laajan ja yhdenmukaisen selvityksen mukaan eräs kaupan alan toimija on pyytänyt alkutuottajilta satokausituotteista tarjousta edellä kuvatulla tavalla ja mainituin ehdoin. Kiinteähintainen tarjous satokausituotteista on tullut antaa selvästi ennen kuin tuotantokustannusten ja sadon määrä on ollut tiedossa. Kysymys on siten ollut kiinteähintaisesta, hintajaksoltaan pitkäkestoisesta sopimuksesta.

Kysymyksessä oleva päivittäistavarakaupan toimija on kertonut lautakunnalle muun ohella, että eräiden satokausituotteiden toimittajat kilpailutetaan satokausittain. Tuotteen hinnasta voi heidän kertomansa mukaan neuvotella hankintapuitesopimuksessa todetuin tavoin toisen sopimusosapuolen pyynnöstä markkinahinta huomioon ottaen. Toiset päivittäistavarakaupan toimijat eivät puolestaan kertomansa mukaan edellytä satokausituotteiden hinnoittelussa pitkiä hintajaksoja, vaan satokausituotteiden kauppaa käydään kysynnän ja tarjonnan mukaan jatkuvasti vaihtelevaan markkinahintaan.

Asiassa kuultujen alkutuottajien mukaan edellä kuvattu toimintatapa, jossa kiinteä hinta on annettava ennen kuin satomäärät ja tuotantokustannukset ovat selvillä, merkitsee sitä, että kauppa siirtää kaiken riskin kaupankäynnistä alkutuottajalle. Viime aikoina esimerkiksi lannoitteiden, energian ja rahdin hinnat ovat nousseet ennalta arvaamattoman paljon.

Eräiden alkutuottajien mukaan kysymyksessä olevan päivittäistavarakaupan toimijan kanssa aitoa hinnankorotusmahdollisuutta ei käytännössä ole ollut. Kauppa on saattanut kertoa hankkivansa tuotteen muualta, jos alkutuottaja on esittänyt hinnankorotusta tuotantokustannusten nousun johdosta. Eräät alkutuottajat ovat kertoneet, että kauppa on uhkaillut korvaavansa tuotteet ulkomaalaisilla vastineilla, jos hintaa ei saada alas. Alkutuottajien mukaan tilanne on ongelmallinen, koska kaupan keskittyneisyyden vuoksi myynti toiseen ketjuun ei ole käytännössä mahdollista. Kun kauppa ei suostu tuotteen hinnan korottamiseen, vaikka tuotantokustannukset ovat nousseet, alkutuottajan on myytävä tuotteensa tappiolla tai kompostoitava ne.

Elintarvikeketjun kauppapalautakunnan arvio asiasta

Tausta: elintarvikeketjun kauppapalautakunnan 13.12.2019 ja 20.11.2020 antamat suositukset

Elintarvikeketjun kauppapalautakunta toteaa aluksi, että se on 13.12.2019 antanut suosituksen heikomman sopimusosapuolen suojasta. Lautakunta on todennut, että tuottajan ja kaupan välisiä sopimussuhteita arvioitaessa on otettava huomioon toisaalta vallitseva markkinatilanne ja toisaalta sopimussuhteen sopimusosapuolten asema. Poikkeuksellisen vahva asema markkinoilla tarkoittaa, että kaupalla on erityinen velvollisuus huolehtia siitä, ettei se väärinkäytä asemaansa suhteessa sopimuskumppaneihinsa. Päivittäistavarakaupan on suurempana ja osaavampana sopimusosapuolena huolehdittava siitä, että sopimuksissa otetaan kohtuullisessa määrin huomioon heikomman sopimusosapuolen intressit asianmukaisella tavalla.

Lisäksi elintarvikeketjun kauppapalautakunta on 20.11.2020 antanut suosituksen, jossa se on todennut, että kummankin sopimusosapuolen etu on, että sopimussuhteeseen sovellettavat sopimusehdot ovat selkeät, yksiselitteiset ja riittävän yksityiskohtaiset.

Asian arviointi

Asiassa on kysymys siitä, että alkutuottajan on tullut antaa kiinteä hinta tuotteelleen hintajaksolle, joka ulottuu 19 kuukauden päähän tarjouksen tekemishetkestä. Tarjous on tullut antaa tarjousta pyytäneelle päivittäistavarakaupan toimijalle yhdeksän kuukautta ennen hintajakson alkua. Kaupan vakiosopimusehdon mukaan tuotteen hinnasta voi neuvotella toisen sopimusosapuolen pyynnöstä markkinahinta huomioon ottaen.

Sopimusoikeudellisesti asiassa on kysymys sopimusehdon mahdollisesta kohtuuttomuudesta ja sen sovittelusta.

Elintarvikeketjun kauppapalautakunta toteaa, että jos sopimusehto on kohtuuton tai sen soveltaminen johtaisi kohtuuttomuuteen, ehtoa voidaan sovitella. Sopimusehdon kohtuuttomuutta arvioitaessa otetaan huomioon sopimuksen koko sisältö, sopimusosapuolten asema, sopimusta tehtäessä ja sen jälkeen vallinneet olosuhteet sekä muut seikat. Sopimuskokonaisuuden tulee olla tasapuolinen sopimusosapuolille. Myös kauppahintaa koskevaa ehtoa voidaan sovitella.

Sovittelussa otetaan aina huomioon sopimusosapuolten tosiasialliset tiedolliset, taidolliset ja taloudelliset suhteet. Sovittelussa otetaan huomioon myös kysymyksessä olevan tapauksen

erityispiirteet. Nyt kysymyksessä olevaa asiaa arvioitaessa on otettava muun ohella huomioon toimialan erityispiirteet, kuten vallitseva markkinatilanne ja sopimussuhteen sopimusosapuolten asema.

Markkinatilanteen osalta elintarvikeketjun kauppapalautakunta toteaa, että päivittäistavarakaupan markkina on Suomessa hyvin keskittynyttä, minkä vuoksi päivittäistavarakaupalla on poikkeuksellisen vahva asema markkinoilla. Tällaisessa markkinatilanteessa alkutuottajan mahdollisuus valita tuotteilleen ostaja on rajallinen. Lisäksi alkutuottajan mahdollisuus neuvotella sopimusehdoista kaupan kanssa on tosiasiasa rajallinen kaupan vakioehtokäytäntöjen seurauksena.

Elintarvikeketjun kauppapalautakunta toteaa, että kun toinen sopimusosapuoli on asiantuntemukseltaan toista heikompi tai suorastaan toisesta sopimusosapuolesta taloudellisesti riippuvainen, kuten tässä tapauksessa alkutuottaja, sovittelu on tällöin perusteltua jopa pienemmänkin tasapainottomuuden vuoksi. Lautakunta toteaa, että tämänkaltaisessa tilanteessa sopimusosapuolet eivät ole yhdenvertaisia, vaan heidän välillään vallitsee huomattava epätasapaino: alkutuottaja on taloudellisesti riippuvainen sopimussuhteesta kauppaan. Siksi alkutuottajalla ei ole tosiasiallista sopimusvapautta suhteessa kauppaan. Alkutuottajalla ei käytännössä välttämättä ole vaihtoehtoisia sopimuskumppaneita. Sen sijaan kauppa on poikkeuksellisen vahvan asemansa vuoksi taloudellisesti ylivertainen, sillä on asiantuntevat resurssit käytössään ja sillä on mahdollisuus valita sopimuskumppaninsa monien joukosta. Vastaavankaltainen asetelma saattaa olla käsillä joissakin elintarvikeryhmissä myös alkutuottajan ja elintarviketeollisuustoimijan välillä.

Asian arviointiin vaikuttaa myös se, että kaupan ja alkutuottajan sopimussuhteeseen sovellettavat ehdot ovat useimmiten kaupan yksipuolisesti laatimat, valmiit vakiosopimusehdot. Sopimusehdon sovittelua puoltaa myös se, että toinen sopimusosapuoli on laatinut sen yksinään. Kauppa on laatinut sopimusehtonsa valmiiksi etukäteen, jolloin alkutuottajalla ei ole aidosti mahdollisuutta neuvotella sopimusehdoista.

Nyt tarkasteltavan asian arviointi

Kuulemisten yhteydessä ei ole käynyt ilmi, että hinnantarkistusehtoa olisi todellisuudessa sovellettu. Edellä mainitut seikat huomioon ottaen elintarvikeketjun kauppapalautakunta toteaa, että hinnantarkistusehdon, joka vain avaa mahdollisuuden hintaneuvotteluille, voidaan katsoa olevan yksinomaan muodollinen. Käytännössä se tarkoittaa sitä, että kaupalla vahvempana

sopimusosapuolena on mahdollisuus päättää tavaran hinnasta riippumatta ennalta arvaamattomalla tavalla muuttuneista olosuhteista.¹ Alkutuottajalla ei ole tosiasiallista mahdollisuutta hinnantarkistukseen, vaikka hinnankorotuspaine johtuisi ennakoimattomasta kustannusten noususta markkinoilla.

Elintarvikeketjun kauppatapalautakunta katsoo, että kysymyksessä oleva kaupan ja alkutuottajan kiinteähintaisen pitkäkestoisen sopimuksen hinnantarkistusehto on kohtuuton sopimusehto. Kysymyksessä olevan kaupan menettely on siten hyvän kauppatavan vastaista.

Elintarvikeketjun kauppatapalautakunta korostaa, että kohtuutonta sopimusehtoa voidaan sovitella. Kohtuullisuus edellyttää, että pienyrityksiä suojellaan, jolloin sopimusosapuolille sopimuksesta tulevien oikeuksien ja velvollisuuksien on oltava kokonaisuudessaan tasapainossa. Myös hinnantarkistusehdon puuttumista pitkäkestoisesta sopimuksesta voidaan sovitella.

Elintarvikeketjun kauppatapalautakunta korostaa, että kummankin sopimusosapuolen etu on, että sopimussuhteeseen sovellettavat sopimusehdot ovat selkeät, yksiselitteiset ja riittävän yksityiskohtaiset. Lautakunta suosittaa, että kiinteähintaisessa hintajaksoltaan pitkäkestoisessa sopimuksessa on oltava aito hinnantarkistusehto erityisesti siltä varalta, jos sopimushinnan perusteena olevat olosuhteet muuttuvat olennaisesti. Tarve tällaiselle hinnantarkistusehdolle on erityisesti silloin, kun sopimusosapuolet eivät ole toisiinsa nähden tasavertaisessa asemassa ja kiinteä hinta tulee antaa ennen kuin tuotantokustannukset ja satomäärä ovat selvillä. Tällöin hinnantarkistuslausekkeesta on käytävä yksiselitteisesti ilmi se mekanismi, jonka mukaan tuotteen hinta muuttuu, kun tietyt edellytykset täyttyvät. Hinnanmuutos voidaan sitoa esimerkiksi tiettyyn indeksiin. Hinnanmuutos on tällöin mahdollinen hintajaksoltaan pitkäkestoisessa, kiinteähintaisessa sopimuksessa ilman sopimusosapuolten kesken erikseen käytävää neuvottelua ja toisen osapuolen tapauksittain hinnanmuutokselle antamaa suostumusta.

Lautakunta muistuttaa, kuten aikaisemmissakin suosituksissaan, että kaupan poikkeuksellisen vahva asema markkinoilla tarkoittaa, että sillä on erityinen velvollisuus huolehtia siitä, ettei se väärinkäytä asemaansa suhteessa sopimuskumppaneihinsa.

¹ Tällaisia ehtoja voidaan arvioida myös kilpailulain (948/2011) 7 §:n nojalla.

Asian käsittelyyn ovat osallistuneet elintarvikeketjun kauppapalautakunnan puheenjohtaja professori Veikko Vahtera ja jäsenet varatuomari Risto Airikkala, professori Niklas Bruun, professori Kirsi-Maria Halonen, insinööri Ilkka Mäkelä, toimitusjohtaja Hannu Pellinen ja oikeustieteen tohtori Kari-Pekka Syrjä.

Veikko Vahtera
puheenjohtaja

Paula Paloranta
sihteeri